

65 YAŞ VE ÜZERİ BİREYLERİN KORONA VİRÜS SÜRECİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIM ALIŞKANLIKLARINA YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yasemin CINGI
Erciyes Üniversitesi, Türkiye
yasminandac@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2016-6900>

Mustafa CINGI
Erciyes Üniversitesi, Türkiye
mcingi@erciyes.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9688-8627>

<i>Atıf</i>	CINGI, Y.; CINGI, M. (2022). 65 YAŞ VE ÜZERİ BİREYLERİN KORONA VİRÜS SÜRECİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIM ALIŞKANLIKLARINA YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 14(4), 574-595.
-------------	---

ÖZ

2019 yılı sonunda ilk olarak Çin'in Vuhan kentinde görülen, ardından tüm dünyaya yayılarak küresel bir salgın haline gelen ve COVID-19 (korona virüs) olarak adlandırılan salgın hastalığın ülkemizde de görülmesiyle birtakım önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden biri de virüse karşı dirençlerinin düşük olduğu belirtilen 65 yaş ve üzeri bireylerin sokağa çıkmalarının yasaklanmasıdır. Bu çalışmanın amacını sokağa çıkma yasağı bulunan 65 yaş ve üzeri bireylerin evde buldukları dönemde internet ve sosyal medya kullanım alışkanlıklarında ve motivasyonlarında herhangi bir değişim olup olmadığını anlamak oluşturmaktadır. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği ve internet ve sosyal medya uygulamalarını kullanan 65 yaş ve üzeri 14 katılımcı ile derinlemesine görüşmelerin yapıldığı bu çalışmada, sosyal medyanın ve internet uygulamalarının pandemi gibi olağan dışı zamanlarda keyfi kullanımdan ziyade sosyal iletişimi ve ihtiyaçları sağlayan yegâne araçlar haline geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medya kullanımının pandemi öncesine göre önemli oranda artış gösterdiği ve bazı katılımcılarda sosyal medya okur-yazarlığı niteliklerinin olduğu öne çıkan bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: *COVID-19, Yaşlı, 65 Yaş ve Üzeri Bireyler, Sosyal Medya, İnternet Kullanımı.*

A QUALITATIVE RESEARCH ON SOCIAL MEDIA USE HABITS IN THE CORONA VIRUS PROCESS OF 65 AGES AND OVER

ABSTRACT

At the end of 2019, some precautions were taken when the epidemic disease called COVID-19 (coronavirus), which was first seen in Wuhan, China, then spread to the whole world and became a global epidemic, was also seen in our country. One of these measures is the prohibition of individuals aged 65 and over, who are stated to have low resistance to the virus, from going out. The aim of this study is to understand whether there is any change in internet and social media usage habits and motivations of individuals aged 65 and over who have a curfew while they are at home. In this study, in which qualitative research method was employed and in-depth interviews were conducted with 14 participants aged 65 and over who use internet and social media applications, it was concluded that social media and internet applications became the only tools that provide social communication and needs rather than arbitrary use in extraordinary times such as pandemics. It is among the prominent findings that the use of social media has increased significantly compared to the pre-pandemic period and that some participants have social media literacy qualities.

Keywords: *COVID-19, Elderly People, Individuals Aged 65 and Over, Social Media, Internet Use.*

GİRİŞ

Yeni iletişim teknolojileri denilince her ne kadar genç yaştaki kullanıcılar ilk olarak akla geliyor olsa da günümüzde internet ve sosyal medyayı 7'den 77'ye her yaş grubundan insanın kullandığını görmek şaşırtıcı değildir. TÜİK 2020 yılı verilerine göre; internet kullanan yaşlı bireylerin oranı 2015 yılına kıyasla 5 kat artmıştır. 65-74 yaş grubundaki bireylerin internet kullanım oranı 2015 yılında %5,6 iken 2019 yılına gelindiğinde bu oran %27,1'e yükselmiştir. Bu oranlar cinsiyete göre incelendiğinde erkeklerin kadınlara göre daha fazla internet kullandığı görülmüş, 2020 yılında internet kullanan yaşlı erkeklerin oranı %24,9 iken yaşlı kadınların ise %20,4 olarak artış gösterdiği belirtilmiştir (URL-1). Amerika Birleşik Devletleri'nde PEW araştırma şirketi tarafından yürütülen bir araştırmanın sonuçlarına göre de yaşlılar tarafından sosyal medya kullanımı giderek artmaktadır. Araştırma şirketinin edindiği sonuçlar, internet kullanan yaşlı bireylerin %66'sının etkin bir şekilde Facebook ve Twitter kullandıklarını, 50-64 yaş arası bireylerin ise %32'sinin sosyal medyayı günlük hayatlarının bir parçası olarak gördüklerini ve aktif bir şekilde kullandıklarını göstermektedir. Aynı araştırma sonuçlarına göre Amerika Birleşik Devletleri'nde 1945 yılı ve öncesinde doğanların kendilerine ait bir tablet bilgisayar edinme oranı 2013 yılında %17 iken, 2019 yılında %33'e, aynı yaş grubunun sosyal medya kullanım oranı 2012 yılında %15 iken, 2019 yılında %28 olarak açıklanmıştır. Oranlar yaklaşık 7 yılı kapsayan bir zaman zarfında neredeyse iki katına yükselmiştir (URL-2).

Orta yaş ve üzeri bireylerin son yıllarda kullanımının bu denli artışını Özkan ve Purutçu (2010) yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerin bağımsız olarak yaşama ve günlük gereksinimlerini yerine getirmede hayatlarına zenginlik katacak, başkalarıyla iletişim kurabilecek, hayatlarını daha faydalı ve yaşanabilir kılacak ürün ve hizmetlere ihtiyaç duymasına bağlamaktadır. Bu bireyler internet teknolojilerine artık yabancı değildir (Görgün Baran, vd., 2017). Teknolojik ürünler bu yaş grubu bireyler için günlük yaşamın idame ettirilmesinde son derece önemli yer tutmakta ve sosyal problemlerin çözümünde de etkin rol oynamaktadır. Orta yaş ve üzeri bireyler için tasarlanan teknolojik ürünler bireylerin sosyal hayata uyumlarında kolaylık sağlamak ve yaşam kalitelerinin iyileşmesine katkı sağlamaktadır (Güner, 2017). Yaşlı bireyler tarafından teknoloji kullanımı akraba ve arkadaşlarıyla sosyal ilişkilerini sürdürebilmeleri açısından son derece önemli bir yere sahiptir (Venkatesh & Davis, 2008).

Başarılı yaşlanma, buradan hareketle karşımıza çıkmaktadır. Başarılı yaşlanma kavramı; hastalıklardan kaçınma, fiziksel ve zihinsel bakımdan yüksek işlevsellik, biyomedikal açıdan bir hastalığın olmaması, aktif katılımlı bir hayat, psikolojik bakımdan iyi oluş, hayata pozitif bakış gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Bowling & Dieppe, 2005). Bireyin yaşlanmaya pozitif bakması ve başarılı bir

yaşlılık süreci geçirmesi, özellikle her şeyin dijitalleştiği günümüzde daha bir önem kazanmaktadır. Bu nedenle Ryff'tan (1989) hareketle 65 yaş ve üzerini kapsayan yaşlı bireylerin bu dijitalleşmeyi kabûlü ve kullanımı, başarılı yaşlanma sürecini pozitif etkileyecek, topluma bağlanmasını kolaylaştıracak, fiziksel, bilişsel ve psikolojik olarak her geçen gün dijitalleşen hayata uyumunu daha kolay sağlayabilecektir (Chen & Chan, 2014).

Yaşlı bireylerin başta sosyal medya olmak üzere yeni iletişim teknolojilerini kullanmaları üzerine yapılan araştırmaların çoğunlukla sağlık ve sosyalleşme konularını ele aldığı görülmektedir. Sağlık konusunu ele alan araştırmalara göre yeni iletişim teknolojilerini kullanan yaşlıların depresyon düzeyinde azalma olduğu (Cotten, vd., 2014), kaygı düzeylerinin düştüğü (Kalınkara, vd., 2016), yaşam tatmini ve iyi hissetme durumlarının arttığı (Heo, vd., 2015), zihinsel uyarımlarının arttığı ve daha bağımsız bir yaşam sürebildikleri (Kerssens, vd., 2015) ve algılanan sağlık durumlarında pozitif bir etki olduğu (Chopik, 2016) ortaya konmaktadır. Tüm bu araştırmalara karşın düzenli egzersizin yapılmadığı, devamlı kullanılan bir ilacın ve kötü bir uyku düzeninin olduğu durumlarda sosyal medya kullanan yaşlıların daha depresif davranış eğiliminde bulunabileceği de belirtilmektedir (Wu & Chiou, 2020). Hatta Ünlü'ye (2018) göre bekâr yaşlılarda sosyal medya bağımlılığı dahi söz konusu olabilmektedir. Yine de Habibi ve diğerleri (2021) sosyal medyayı kullanan yaşlıların genel sağlık durumlarının kullanmayanlara nazaran daha iyi olduğunu ve sosyal medyanın sosyalleşmeye imkân tanıdığı için yaşlılar için daha faydalı olacağını belirtmektedir.

Sosyalleşme konusunu ele alan çalışmalarda ise yeni iletişim teknolojilerini kullanan yaşlıların yalnızlık hissini azaldığı (Hutto, vd., 2015), öz güvenlerinin artarak psikolojilerinin güçlendiği (Eastman & Iyer, 2004), arkadaşlarıyla iletişim kurarak daha çok sosyalleştiği (Oyinlola, 2022; Birinci, 2021) ve daha aktif bir yaşlanma dönemi geçirdikleri (Tuna Uysal, 2020) belirtilmektedir. Evli olmayan yaşlılarda sosyalleşme ihtiyacının daha çok sosyal medya üzerinden giderildiği (Kalınkara & Sarı, 2019), yaşın ilerlemesiyle de bu eğilimin arttığı (Tekedere & Arpacı, 2016), TÜİK internet verilerinin aksine kadınların erkeklere nazaran sosyal medyayı daha yoğun kullandığı (Küçük & Koçak, 2019) belirtilmektedir.

Yaşlı bireylerin internet ve sosyal medya teknolojilerini hangi amaçlarla kullandıklarına bakıldığında ise internet bankacılığı, hastane randevusu alma ve çeşitli e-devlet işlemlerini yapma amacıyla (Yıldırım Becerikli, 2013), arkadaşlarıyla/akrabalarıyla iletişime geçme ve paylaşım yapma amacıyla (Tekedere & Arpacı, 2016; Yıldız Durak & Tekin, 2020), bir şeyler öğrenme, siyasi ve ekonomik içerikler başta olmak üzere gündemi takip etme amacıyla (Sinav, 2020) kullandıkları görülmektedir.

İnternet ve sosyal medya uygulamaları günlük hayatın dışında afet ve salgın gibi olağan üstü durumlarda da aktif olarak kullanılmakta hızlı bilgi akışının sağlanmasında kullanıcılara çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Afet durumlarında sosyal medya kullanımının sağladığı çeşitli faydaları Washington şu şekilde sıralamaktadır (akt. Zincir & Yazıcı, 2013):

- Afetten önce veya sonra afet bölgesindeki bireylere internet veya SMS yoluyla önemli bilgilerin aktarılması,
- Gönüllü veya bağışçı olmak isteyen kişilerin harekete geçirilerek afet bölgesi dışındaki bireylerde farkındalık oluşmasının sağlanması,
- Yeri değişen aile fertleri ve yakınlar arasında iletişim kurulmasının sağlanması,
- Afetten etkilenen bireylere yardım kuruluş ve hizmetleri hakkında bilgi sağlanması,

İçinde bulunduğumuz dönemde de her ne kadar eski etkisini yitirmiş olsa da geride bıraktığı ekonomik ve sosyal etkileriyle tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi yaşanmaktadır.

Biyolojik bir afet olarak kategorize edilen salgın türlerinden COVID-19 (yeni korona virüs), 2019 yılı Aralık ayı sonunda Çin'in Vuhan Eyaleti'nde ortaya çıkan ateş, öksürük ve nefes darlığı gibi belirtiler gösteren ve bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüsdür. Salgın ilk olarak Vuhan'daki deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunan kişilerde tespit edilmiş ardından insandan insana bulaşarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer eyaletlerine ve daha sonra da tüm dünyaya yayılarak küresel bir salgına dönüşmüştür. Hastalık, hasta bireylerin öksürme ve aksırmaları sonucunda ortama yayılan damlacıkların solunması yolu ile bulaşmaktadır. Damlacıkların bulunduğu kirli yüzeylere dokunulması ve bu yüzeylere dokunulduktan sonra ellerin yıkanmadan yüz, göz, ağız ve burna götürülmesi virüsün bulaşmasına sebep olmaktadır. 60 yaş ve üzeri bireyler, ciddi kronik tıbbi rahatsızlıkları olan insanlar ve sağlık çalışanları bu hastalıktan en çok etkilenen risk grubunu oluşturmaktadır. Ülkemizde 12 Haziran 2022 tarihli son verilere göre 15.085.742 kişi hastalığa yakalanmış, 98.996 kişi vefat etmiştir. Günlük vaka sayısı 7.556 günlük vefat sayısı ise 20'dir (URL-3). Dünyada ise aynı tarihli verilere göre 544.115.272 COVID-19 vakası görülmüş, 6.340.487 kişi vefat etmiştir (URL-4). Bu çaptaki küresel salgını Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı AFAD, "biyolojik afet" kategorisinde değerlendirmektedir (URL-5).

Türkiye’de 11 Mart 2020 tarihinde ilk vakanın görülmesiyle birlikte ülke genelinde çeşitli tedbirler alınmıştır. Alınan tedbirler kapsamında kreş ve anaokulları dahil olmak üzere ilk ve orta dereceli okullarla üniversitelerde eğitim öğretime ara verilmiş, yapılması planlanan sınavlar kongre ve seminerler tarih belirtilmeksizin ileri bir tarihe ertelenmiş, toplu halde yapılan her türlü sanatsal etkinlikler ve spor etkinlikleri iptal edilmiş; kara, deniz ve havayolu ulaşimleri geçici bir süre için durdurulmuş, haftasonları, dini ve milli bayramlarda sokağa çıkma yasakları uygulanmıştır. Yüzyüze eğitimin söz konusu olmadığı bu süreçte öğrenciler okulda yapamadıkları derslerini online olarak uzaktan eğitim şeklinde yapmış, öğretmenler de canlı ders ve e-posta ile ödev teslimi yoluyla öğrencileriyle iletişime geçmiştir. Öğrenciler açısından bu şekilde bir kısıtlama uygulanırken, önlemlerin ilk sırasında yüksek risk grubunu oluşturan 65 yaş ve üzeri bireylerin hangi koşulda olursa olsun sokağa çıkmaları yasaklanmıştır. Sokağa çıkma kısıtlılığı bulunan yaşlı bireylerin evlerinden çıkmamaları ve asla ziyaretçi kabul etmemeleri yönünde sürekli uyarılarda bulunmuş çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için ise destek grupları görevlendirilmiştir (Güngör, 2020).

Söz konusu süreçte aile, akraba ve yakınları ile yüzyüze iletişim kuramayan 65 yaş ve üzeri bireylerin iletişim teknolojilerine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu, psikolojik olarak etkilendikleri ve sosyal izolasyona maruz kaldıkları için sosyal medya kullanımlarının arttığı düşünülmektedir. Bu çalışmada da COVID-19 sürecinde sokağa çıkma kısıtlaması bulunan 65 yaş ve üzeri bireylerin internet ve özellikle sosyal medya kullanım motivasyonlarının neler olduğunu ve COVID-19 sürecinin ardından bu kullanımda ne gibi değişiklikler yaşandığını anlamak amaçlanmıştır.

Yaşlıların sosyal medya kullanımlarına yönelik araştırmalara bakıldığında sıklıkla COVID-19 öncesi dönemde yapılan araştırmalara rastlanmaktadır (Birinci, 2021; Yıldız Durak & Tekin, 2020; Sinav, 2020; Ünlü, 2018; Wu & Chiou, 2020; Habibi, vd., 2021; Tekedere & Arpacı, 2016; Hutto, vd., 2015; Kalınkara & Sarı, 2019). Bu çalışmalarda herhangi bir kısıtlılığa maruz kalmayan, yüz yüze de iletişim kurabilen yaşlıların çalışma kapsamını oluşturduğu unutulmamalıdır. COVID-19 sürecini kapsayan bu araştırmada ise önceki çalışmalardan farklı olarak resmi makamlarca sokağa çıkma yasağı getirilmiş 65 yaş ve üzeri bireylerin böyle bir mecburiyet durumunda sosyal medyayı hangi amaçlarla, ne sıklıkla, kimlerle ve ne şekilde kullandıkları ve kullanımlarında bir değişiklik olup olmadığı merak edilmektedir.

Yaşlıların sosyal medya kullanımından da ziyade, doğrudan COVID-19 döneminde yaşlılara yönelik yapılan sosyal medya konulu araştırmalara bakıldığında ise yüksek oranda bir çalışmanın yaşlıların sosyal medya kullanımlarını ve motivasyonlarını değil, sosyal medyada nasıl ötekileştirildiklerine odaklandığı görülmektedir

(Genel & Özüğurlu, 2021; Taşdelen, 2020; Serin & Aktaş, 2022; Demir, 2020; Öztürk, 2021; Nisbet, 2021). 65 yaş ve üzeri bireylerin COVID-19 dönemindeki iletişimsel ihtiyaçlarına odaklanan Kılıç ve diğerleri (2021) konvansiyonel mecraların yanı sıra sosyal medyanın da yaşlılar için önemini vurgulamış, özellikle Facebook ve WhatsApp'ın yoğun kullanımının altını çizmiştir. Binark ve diğerleri (2020) ise COVID-19 sürecini kapsayacak şekilde yaşlıların bilgi edinme ve değerlendirmede sosyal medyayı yoğun olarak kullanmadıklarını ve sosyal medyaya güven duymadıklarını belirtmektedir. Tüm bu çalışmalar alan için oldukça önem arz eden çalışmalar olmakla birlikte yaşlılar için yegâne sosyal iletişim aracının mecburen telefon ve sosyal medya uygulamaları olduğu COVID-19 dönemindeki sosyal medya kullanım motivasyonlarını derinlemesine açıklamakta birtakım eksiklikler barındırmaktadır. Çalışmalar sadece sosyal medyayı değil, konvansiyonel iletişim araçlarını da kapsam dahiline almıştır. Bu durum doğrudan internet ve sosyal medya kullanımını derinlemesine araştıran bir çalışmayı gerekli kılmıştır. O nedenle aşağıdaki ana araştırma sorusu belirlenmiştir:

A.S. *65 yaş ve üzeri bireyler COVID-19 pandemisi sürecinde internet ve sosyal medyayı hangi motivasyonlarla kullanmışlardır?*

Araştırma kapsamında;

1. Sokağa çıkma yasağından önce günlük sosyal medya kullanım süresinde herhangi bir artış olup olmadığı,
2. Yakınlarla görüşme şeklinin bu süreçte değişip değişmediği,
3. Daha önce kullanılmayan bir sosyal medya platformunun bu süreçte kullanılmaya başlanıp başlanmadığı,
4. Bu süreçte sosyal medyanın daha çok hangi amaçla kullanıldığı,
5. COVID-19 sürecinde sosyal medya uygulamalarının en çok hangi özelliğinin kullanıldığı,
6. Sosyal hayattan izole olarak geçirilen süreçte kendilerini nasıl hissettikleri,
7. Sosyal medya kullanımının yalnızlıklarına olumlu katkıların olup olmadığı,
8. Sosyal medya kullanımını dışında evde geçen sürenin nasıl ve ne şekilde değerlendirildiği

alt sorularına da cevap aramaktadır.

Çalışmanın kapsamını COVID-19 dönemindeki sosyal medya kullanımı oluşturmuş olmakla birlikte 65 yaş altının araştırmaya dahil edilmemesi ve sadece sosyal medya kullanan kişiler üzerinde yürütülmüş olması gibi sınırlılıkları da mevcuttur. Çalışmada yapılan araştırma Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 23.02.2021 tarihli “Başvuru No.89” ile onaylanmış, çalışma süreci boyunca araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

YÖNTEM

65 yaş ve üzeri bireylerin COVID-19 sürecindeki sosyal medya kullanım motivasyonlarını ve kullanım değişikliklerini derinlemesine araştıran bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tekniklerinden derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemin amacı genellemeler yaparak değil katılımcıların bakış açıları ve olay hakkındaki düşüncelerinin açığa çıkmasının sağlanmasıdır (Çokluk, vd., 2011: 98). Katılımcılar ile yarı yapılandırılmış bir mülakat formu üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izni doğrultusunda görüşmeler kayıt altına alınarak yazılı metinlere dönüştürülmüş, NVivo tematik analiz programı vasıtasıyla kodlamalar yapılarak kategoriler oluşturulmuştur. Çalışmanın örneklemini amaçsal örneklem yöntemi oluşturmaktadır (Büyükoztürk, vd., 2016: 92). Örneklem oluşturulurken kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, belli bir amaç üzere bir katılımcının tavsiyesi üzerine başka bir katılımcı ile görüşerek oluşturulan örneklem grubunu ifade etmektedir (Neuman, 2017: 324).

Aşağıda yer alan Tablo 1’de katılımcıların ifadelerine yer verirken kullanılan katılımcı numaraları ve katılımcılara ait yaş, cinsiyet ve kullandıkları sosyal medya uygulamalarına dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcı Bilgileri

Katılımcı Rumuzu	Katılımcı Yaşı	Katılımcı Cinsiyeti	Katılımcı Medeni Durumu	Kullandığı Sosyal Medya Uygulamaları						
										
K1	67	Kadın	Evli	+	+		+			
K2	75	Kadın	Evli	+	+	+		+	+	
K3	76	Erkek	Evli	+	+	+				
K4	73	Kadın	Evli	+	+	+		+	+	+
K5	78	Erkek	Evli	+	+	+				
K6	66	Kadın	Evli	+	+	+			+	
K7	74	Kadın	Bekar	+		+				
K8	72	Kadın	Bekar	+	+					

K9	70	Kadın	Bekar	+						
K10	65	Kadın	Evli	+	+	+				
K11	73	Kadın	Bekar	+		+				
K12	67	Erkek	Evli	+	+					
K13	65	Kadın	Bekar	+						
K14	65	Erkek	Evli	+	+	+				
TOPLAM				14	10	9	1	2	3	1

Tablo 1.'de görüldüğü üzere katılımcıların yaş aralığı 65-78 arasında olup 10' u kadın 4'ü ise erkektir. Dokuzu evli olup beşi bekar/duldur. Katılımcıların tamamı WhatsApp kullanmakta olup Whatsapp uygulaması dışında uygulama kullanmayan iki katılımcı mevcuttur (K9 ve K13). WhatsApp'ın ardından en çok kullanılan sosyal medya uygulamalarının Facebook (10 katılımcı) ve Instagram (9 katılımcı) olduğu görülmektedir. En az kullanılan sosyal medya uygulamaları Twitter (K1) ve Zoom'dur (K4).

BULGULAR

Katılımcılar ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler neticesinde araştırma adına anlamlılığa sahip ifadeler analiz edilerek "Kullanım değişimi", "Kullanım motivasyonu" ve "Gündelik hayat" olmak üzere üç kategoriye ulaşılmıştır.

Kullanım Değişimi

Katılımcılara, karantina sürecinde günlük sosyal medya kullanım oranlarının önceki dönemlere göre değişiklik gösterip göstermediği sorulmuş, katılımcıların neredeyse tamamı kullanımlarının eskiye oranla arttığını belirtmiştir. Katılımcılardan K5 kullanım süresini yaşadığı durumla ilişkilendirerek şu ifadelere yer vermiştir:

"Daha fazla kullandım çünkü çok sıkıldım ve sıkıldıkça da yakınlarımı aradım onlarla konuştum kullanma sürem arttı, zaten telefon uyarıyor bu hafta geçen haftaya göre daha fazla kullandığımı hatırlatıyor. Zamanı daha çok sosyal medyayla geçirmeye çalıştım". (K5,78, Erkek).

K10 ve K1 benzer ifadelerle kullanım sürelerinin arttığını hatta mevcut internet paketlerinin bu süreçte yeterli olmadığını ve internet paketlerini yükselttiklerini hatta evlerine internet bağlantısı yaptırmak durumunda kaldıklarını aşağıdaki ifadelerle aktarmıştır:

"Tabi ki arttı neredeyse 2-3 kat arttı hatta telefondaki internet kullanım hakkımı yükseltme ihtiyacı hissettim". (K10, 65, Kadın).

“Sosyal medya kullanım sürem arttı, karantina sürecinde her şeyden haberdar olmak için evimize sınırsız internet aldık daha önceki kullanimlarimda internet paketim yeterliydi ama bu süreçte yetersiz kaldı çünkü her şeyden haberdar olmak istiyoruz her türlü gelişmeyi takip etmek istiyoruz bu çağda bunlar internetle mümkün oluyor diğer imkanlara ek olarak”. (K1, 67, Kadın).

K13 bu süreçte kullanım süresinin arttığını hatta fark etmeden yaşadığı bir mağduriyeti şöyle paylaşmıştır:

“Kesinlikle arttı evde kaldığım zamanlarda tek iletişim kaynağım telefonum ve kullandığım uygulamalar o yüzden çok fazla arttı diyebilirim. YouTube’da videolar izledim el işi videoları, izlerken internet kotam dolmuş bana herhangi bir uyarı gelmedi 290 TL faturam geldi şikayetçi oldum şu an cevap bekliyorum yani öyle zaman geçirmişim ki fatura gelene kadar fark etmedim bile”. (65, Kadın).

İfadelerden de anlaşılacağı gibi kısıtlılık döneminde sosyal medya uygulamaları bireylerin vakitlerini geçirebilmeleri, iletişim sağlayabilmeleri ve süreci takip edebilmeleri adına son derece büyük önem arz etmekte ve bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılara karantina sürecinde sosyal medya uygulamaları üzerinden görüntülü görüşmeler ve canlı yayınlar yapıp yapmadıkları da sorulmuş, katılımcıların tamamı bu süreçte görüntülü görüşmelerini WhatsApp üzerinden yaptıklarını belirtmiş bu uygulamaya ek olarak Instagram ve Zoom uygulamaları aracılığı ile de iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Hatta bu uygulamaların tercihinde kişi sınırlamasının olduğuna dikkat çekilmesi ilginçtir. K4 yaptığı görüntülü görüşmelerde kişi sayısına göre uygulama tercihine şu ifadelerinde yer vermiştir:

“WhatsApp üzerinden 4 kişiye izin verdiği için komşularıyla görüştük ama akrabalar daha kalabalık olduğu için Zoom üzerinden görüşme yaptık, görüntülü görüşmeler ve canlı yayın üzerinden görüşmeler yaptık”. (73, Kadın).

Bu ifadeler 73 yaşındaki K4’ün uygulamalara ne kadar hâkim olduğunu da göstermektedir. Bu süreçte 65 yaş üzeri bireyler teknoloji kullanımına direnmeyerek mevcut durumu en uygun şekilde kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu sayede yakınlarıyla olan bağlantılarını da koparmamış istedikleri saatte istedikleri süre boyunca iletişime geçerek karşılıklı görüşmeler yapabilme imkânı bulmuşlardır. Bir diğer katılımcı olan K11, torunları tarafından bir Instagram hesabı açtıklarını her akşam bu uygulama üzerinde canlı yayınlar yaparak tüm torunlarını da bu canlı yayınlara dahil ettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Ben daha önce Instagram kullanıcısı değildim, torunlarıma çok düşkünüm 18 tane torunum var, bazıları evli çocukları var, bu süreçte ziyaretime gelemediler ben de gidemedim evden çıkمام yasak olduğu için, bir torunum Instagram hesabı açtı ve bana da kullanmayı öğretti her akşam canlı yayın yaptım onları da yayına aldım isteyen yazdı isteyen bağlandı böylelikle görüşmüş olduk bana da moral oldu, dert varsa çaresi de var dedim”. (73, Kadın).

WhatsApp sosyal medya uygulamaları arasında en çok tercih edilen uygulama olmuştur. Kullanıcılarına yazma, görüntülü ve sesli arama yapma, dosya konum kişi paylaşma ve ses kaydı gönderme gibi çeşitli imkanlar sağlamaktadır. Kullanım kolaylığı, grup oluşturmaya olanak sağlaması da WhatsApp’ı her yaş grubundan birey için tercih edilebilir kılmaktadır. Bu uygulama özellikle kısıtlamanın tarafları olan 65 yaş ve üzeri bireyler için ve hafta sonları belli şehirlerde uygulanan sokağa çıkma yasaklarında her yaştan bireyin en sık kullandığı uygulama olmuş bireylerin rahatlıkla iletişim kurmalarını sağlayarak psikolojik durumlarına olumlu katkılar sağlamıştır. WhatsApp aynı şehirde yaşayan akrabaların yanı sıra en çok farklı şehirlerde yaşayan yakınlarla iletişim kurmak için özellikle de görüntülü konuşma özelliği kullanılmıştır. Katılımcılar her ne kadar yüz yüze görüşmeler gibi olmasa da bu şekilde görüşme imkânının olmasının da süreci rahat geçirmelerinde katkısı olduğunu belirtmiştir.

Kullanım Motivasyonu

Sosyal medya günlük hayatta farklı amaçlarla ve değişen sürelerde kullanılmaktadır. Araştırmaya katılan 65 yaş ve üzerinde bireylerin büyük bir kısmı kullanım sürelerinin ve sosyal medyaya duydukları ihtiyacın arttığını belirtmiştir. Buna ilaveten katılımcılara daha önce kullanmadıkları bir uygulamanın karantina sürecinde kullanılmaya başlanıp başlanmadığı ve sosyal medyanın en çok hangi amaçlarla kullanıldığı sorulmuş yeni uygulamalardan ziyade yeni kişileri takip etmeye başladıkları hatta daha önce takip etmedikleri devlet büyüklerini bu süreçte takip etmeye başladıklarını ifade etmiştir. Bu kişilerin başında günlük vaka sayılarını kendi resmi sosyal medya hesaplarından paylaşan Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Fahrettin KOCA gelmektedir. Fahrettin Koca’nın, Facebook’da (@sbfahrettinkoca), Instagram’da (@drfahrettinkoca) ve Twitter’da (@drfahrettinkoca) kullanıcı isimleriyle, üç ayrı sosyal medya uygulamasında da aktif olarak paylaşım yaptığı hesapları bulunmaktadır.

Sağlık Bakanı’nın ardından Diyanet İşleri Başkanı Ali ERBAŞ gelmekte, Ali ERBAŞ’ın ise; Facebook’ta (@DIBAliErbas), Instagram’da (@DIBAliErbas) ve Twitter’da (@DIBAliErbas) kullanıcı isimleriyle aktif paylaşım yaptığı üç ayrı sosyal medya hesabı bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanı’nı da yaşanan şehrin Büyük Şehir Belediye Başkanı takip etmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır

ki 65 yaş ve üzeri bireyler haberleri ve yeni bilgileri en doğru kaynaktan alma eğilimindedir. Halk arasında veya sosyal medya uygulamalarında paylaşılan bilgilere itibar etmemekte mutlaka duydukları yeni bir haberi resmi hesaplardan teyit etme ihtiyacı hissetmektedir. K10 (65, Kadın) bu durumu "...bir de haberleri takip ettim yalan haber olduğunu düşündüysem Sağlık Bakanının sayfasından doğruladım..." şeklinde ifade etmektedir. Bu durum araştırmaya katkı sağlayan katılımcıların teknoloji kullanımlarında seçici davrandıklarını ve doğruluğu olmayan bir habere duydukları anda hemen inanma eğiliminde olmadıklarını göstermektedir.

Katılımcılar çeşitli amaçlarla sosyal medya uygulamalarını kullanmışlardır. K10 (65, Kadın) "Bilgi haberleşme ve oyun oynama amacıyla kullandım,," diyerek, K5 (78, Erkek) ise "...bir de maaşımı yurtdışından alıyorum bankacılık işlemlerimi yapmak için kullandım sokağa çıkamadığım için internet bankacılığı kullandım..." diyerek sosyal medya ve interneti diğer katılımcılardan farklı amaçlarla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde erkek katılımcıların daha çok bilgi almak ve gazete haberlerini takip etmek amacıyla kadın katılımcıların ise el işi ve yemek videolarını izlemek amacıyla sosyal medyadan yararlandıkları görülmektedir. Erkek ve kadın katılımcıların ortak kullanım amaçlarına bakıldığında ise yakınlarıyla haberleşmek ve günlük durumları hakkında birbirlerini bilgilendirmek öne çıkmaktadır.

Sosyal medya aynı zamanda katılımcıların daha önce bilgi sahibi olmadıkları konularda bilgi almaya veya mevcut yeteneklerini geliştirmeye olanak sağladığı bir okul vazifesi de görmektedir. Örneğin örgü örmeyi bilen ve günlük hayatında bu etkinliği yapan bir kadın katılımcı izlediği YouTube videoları veya Pinterest paylaşımları sayesinde sahip oldukları yetenekleri geliştirebilmekte ve yeni bilgiler edinmektedir. Bunun yanı sıra tamir işlerine yatkın olan bir erkek katılımcı yine YouTube uygulamasında izlediği bir videoyla yapacağı işe dair bilgiler alabilmektedir. COVID-19 sebebiyle vakitlerinin büyük bir bölümünü evlerinde geçirmek zorunda kalan katılımcılar bu süreçte sosyal medya uygulamalarının çoğunlukla kendilerine sağladığı katkılara değinmiştir. Erkek katılımcılardan K14 YouTube videoları sayesinde yaptığı tamiratı şu sözleriyle paylaşmıştır:

"Tamir edilmeyi bekleyen eşyalar vardı bu süreç dikkat edilmesi gereken ve sosyal izolasyon gerektiren bir süreç olduğu için açıkçası eve tamirci çağırmak istemedim elimden de bu işler geldiği için YouTube dan tamir videosunu izledim internetten de yedek parça siparişi verdim bulaşık makinesini tamir ettim, aynı şekilde torunumun akülü arabasını tamir ettim bu işlerle uğraşmak da psikolojimi rahatlattı". (65, Erkek)

K1 ve K4 ise destekleyen ifadeler kullandığı açıklamalarında şu sözlere yer vermiştir:

“Genel itibariyle sosyal medyayı kullandım ve hobilerimi geliştirme imkanını buldum, dikiş diktim, ahşap objeler boyadım, evi dip köşe temizledim, kitap okudum Kur’an okudum, evde olup yapmayı düşündüğüm her şeyi yaptım yarım kalan işlerimi tamamladım çünkü o kadar fazla vakit vardı ki, evde olunca hayatıma bu yaptıklarım da renk kattı keyif verdi bu sürecin böyle olumlu katkıları da oldu”. (K1,67, Kadın).

“Hobilerim de bu süreçte beni çok oyaladı, evdeki yarım işlerimi bitirdim. YouTube ve Pinterest üzerinden el işi kanallarını ve yemek kanallarını takip ettim. Komşularıma saksılar süsleyip hediye ettim hatta artık görüşmelerimiz kısıtlandığı için görüşebilmek adına yeni öğrendiğim pasta börekleri yapıp dağıttım, onları kapıda görmek bile yetti bana normal zamandaki gibi olmasa da huzur verdi” (K4, 73, Kadın).

Katılımcılardan K14 YouTube videolarının farklı bir yararına dikkat çekerek evde kaldığı ve oldukça fazla boş zamanının olduğu karantina sürecinde Kur’an okuma bilgisini geliştirdiğini daha evvelki tecvit hatalarını bu uygulamalar sayesinde düzelttiğini ve özellikler Ramazan ayında abonesi olduğu YouTube kanalında mukabele yapma imkânı bulunduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden hareketle bireylerin artık internet ve sosyal medya uygulamalarını adeta bir okul gibi kullandıkları ve bu durumdan da memnuniyet duydukları sonucuna ulaşılmaktadır. Her ne kadar karantina dönemi dışındaki günlük kullanımda fazla vakit geçirdiklerinden yakınan katılımcılar olsa da artık merak edilen bir konu hakkında bilgi almak için başvurulmuş ilk kaynak günümüzde internet ve sosyal medya uygulamaları olmaktadır. Özellikle evde yalnız veya eşleriyle birlikte iki kişi olarak yaşayan yaşlı bireyler sosyal medya kullanımlarının yalnızlıklarını giderebilme konusunda olumlu katkılar sağladığı konusunda hem fikirdir.

Gündelik Hayat

Korona Virüsün Türkiye’de ilk kez görülmesiyle birlikte çeşitli önlemler alınmış ve önlemlerden kısıtlanmak suretiyle etkilenen bireyler ise 20 yaş altı çocuk ve gençler ve 65 yaş ve üzeri bireyler olmuştur. Her ne kadar tüm vatandaşlar bu süreçten farklı şekilde etkilenmiş olsa da söz konusu yaş aralığındaki genç ve yaşlıların evden çıkmaları ve sosyal hayata katılmaları tamamen kısıtlanmış, 65 yaş ve üzeri bireylere 50 gün aradan sonra ilk kez 10 Mayıs 2020 Pazar günü 4 saatle sınırlı olmak kaydıyla sokağa çıkmalarına olanak sağlanmıştır (URL-6). Hayatlarında ilk kez yaşları sebebiyle kısıtlılık yaşayan yaşlı bireyler bu 50 günlük izolasyon sürecini farklı şekillerde değerlendirmiştir.

Sürecin kendisi açısından olumlu olduğunu ifade eden K13 durumu şu sözlerle açıklamıştır:

“Bütçeme katkı sağlasın diye mantı yaptım, yaptığım elişlerini satışa çıkardım, elimden geldiğince sipariş almaya çalıştım vakit problemi olmadığı için evde üretim yaptım ve zamanın nasıl geçtiğini de anlamadım gerçekten böyle bir molaya ihtiyacım varmış bunu bu süreçte çok iyi anladım”. (65, Kadın).

K7 ise aynı durum için şöyle bir ifadeye bulunmuştur:

“Bu süreçte kendimi çok iyi hissettim güzel geçti bu süreç. Evde oturmayı özlemişim o kadar iyi oldu ki bu süreç, apartmanımız müsait günlük yürüyüşler yaptım, örgü ördüm el işiyle uğraştım, ibadete yöneldim evde geçirdiğim vakit beni çok motive etti yarım kalan işlerimi bitirdim çok güzel bir Ramazan geçirdim”. (74, Kadın).

K6 bu sürecin maneviyatına katkı sağladığını şu şekilde paylaşmıştır:

“Evi dip köşe tamamen temizledim hatta eşim yeter artık hastalanacaksın dedi ama temizlik yapmak beni çok rahatlattı, bir de Ramazan ayında 2 tane hatim yaptım daha önceleri 1 taneyi zor yapardım hep koşuşturma olurdu ama hayatımın en sakin en huzurlu Ramazanını geçirdim. Sosyal medyadan da örgü videoları izledim toruna bir sürü kıyafet ördüm”. (66, Kadın).

Katılımcı ifadelerine bakıldığında kadın katılımcılar bu süreci daha çok yarım kalan işlerini tamamlamak, el işleriyle uğraşmak, temizlik yapmak ve manevi hayata daha sağladığı katkılar açısından olumlu bulmakta daha sakin bir hayat yaşıyor olmanın sokakta daha az koşuşturma olmasının ve günlük telaşlardan uzaklaşmanın kendilerine iyi geldiğini vurgulamıştır. Ancak erkek katılımcılar yaşadıkları süreçten olumsuz etkilendiklerini özgürlüklerinin kısıtlandığını ve kendilerini mağdur konumunda gördüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı erkeklerin çoğu bu süreçte ibadete daha fazla yöneldiklerini de sözlerine eklemiştir.

Sürecin olumsuz yönlerine dikkat çeken K5 yaşadığı mağduriyeti şu ifadelerle anlatmıştır:

“Akrabalarımın çoğu yurtdışında ve bana yardımcı olacak çok fazla kimse olmadığı için baya zorlandım mesela burada banka hesabım yok maaşımı yurtdışından alıyorum maaşımı çekmek ve döviz bozdurmak için dışarı çıkmama gerekiyor ama sokağa çıkma kısıtlamam var bu yüzden çok zorluk çektim ama komşularımdan yakınlarımdan rica ettim onlar yaptılar bu işleri ama kendim yapamamam başka insanlardan sürekli yardım istemek zorunda kalmam biraz yordu açıkçası. Allah razı olsun komşularım sürekli ihtiyaçlarımı sorup aldılar. Sosyal medya yalnızlığıma katkı sağladı çünkü torunları çok özledim özledikçe ekrandan da olsa gördüm.

Onlarla görüştüğümde rahatladım diğer türlü kısıtlanmak çok canımı sıktı”. (78, Erkek).

K3 ise kısıtlanmanın kendi inisiyatifi dışında gerçekleşen kurallarla sağlanmasından duyduğu rahatsızlığı şu şekilde dile getirmektedir:

“Normalde vaktimi doğada yürüyüş yaparak geçiren bir insanım bisiklet sürüyorum ama korona yeni başladığında bisikletten düştüm bu yüzden de çıkamadım dışarı hem sağlık sebebiyle hem de devletin tedbiri kapsamında dışarı çıkamamak beni çok üzdü moralim çok bozuldu evin içinde dönüp durdum kısıtlanmak benim psikolojimi olumsuz etkiledi.” (76, Erkek).

K12 yaşadığı süreci hapis hayatına benzeterek şu ifadelerle durumu aktarmıştır:

“Kendimi son derece kısıtlanmış hissettim hapse kapatılmış gibi hissettim yalnızca balkonda oksijen aldım yarım saat aşağı inip hava aldık ama günlük hayattan farklı bir durum olduğu için ve virüs kapma endişesi olduğu için son derece huzursuz zamanlar geçirdim”. (67, Erkek).

Katılımcılar genel olarak kendilerini yaşlı birey kategorisinde görmemekte bu süreçte en çok toplumdaki tecrit edildikleri için rahatsız olduklarını belirtmiştir. Bilhassa 65- 69 yaş arası bireyler 90 yaşındaki bir yaşlı bireyle aynı kısıtlılığa sahip olmaktan dolayı duydukları rahatsızlığı dile getirmiş, herhangi bir kısıtlılığı bulunmayan 21-64 yaş aralığındaki bireyleri gözlemlediklerini ve şayet kısıtlılık durumları olmasa daha genç yaş grubunda yer alan bireylerden çok daha dikkatli davranacaklarına inandıklarına sık sık vurgu yapmışlardır. Özgürlüklerinin kısıtlanmış olması ve artık kendilerini öyle hissetmeseler de yaşlı birey grubuna dahil edilmeleri katılımcıların psikolojilerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Her ne kadar sokağa çıkamamak suretiyle kısıtlılık durumları bulunsun da 65 yaş ve üzeri bireyler telefon aracılığı ile iletişimlerine devam etmiş, haberleşme açısından herhangi bir kısıtlama yaşamamıştır. Böylelikle sosyal medya bu anlamda en büyük yardımcıları olmuştur sonucuna ulaşılmaktadır.

Katılımcılardan K9’un ifadesi durumun önemine vurgu yapar niteliktedir:

“İyi ki virüs telefonlardan bulaşmıyor telefon da olmasa o zaman gerçek kısıtlılığı yaşırdık”. (70, Kadın).

SONUÇ

65 yaş ve üzeri bireylerin COVID-19 sürecindeki sosyal medya kullanım motivasyonlarını ve kullanım değişikliklerini 14 katılımcı üzerinden derinlemesine araştıran bu çalışmada, yaşlı bireylerin bu süreçte en çok kısıtlanma duygusundan

rahatsızlık duydukları anlaşılmaktadır. Esasında evlerinde de oldukça keyifli vakitler geçirdiğini söyleyen katılımcılar evde her türlü imkana sahip olsalar da tamirat, el işi, temizlik, yemek veya çeşitli hobilerle vakit geçirdiklerini dile getirirler de diğer insanlar dışardayken onların toplumdan izole edilmeleri ve kısıtlılık durumlarının bulunması psikolojilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte daha evvel kullanılmayan uygulamalar katılımcıların bazıları tarafından kullanılmaya başlanmış, Yıldırım Becerikli'nin (2013) de belirttiği üzere bankacılık işlemlerinin, online sipariş uygulamalarının öğrenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İleri zamanlarda yaşanabilecek bu tarz toplumsal ve küresel olaylara karşı daha hazırlıklı olmak bu süreçte de yaşanan çağa uygun bilgilerin öğrenilmesi gerektiğinin anlaşıldığı ve en kısa zamanda öğrenileceği katılımcılar tarafından sıklıkla ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcılar bu süreçte maneviyata daha fazla yöneldiklerini daha önceki senelere oranla bilhassa Ramazan ayında daha fazla ibadet etme şansını bulduklarını ve daha fazla Kur'an okuduklarını defaatle belirtmiştir ki her ne kadar sıkıntılı ve belirsiz bir süreç olsa da bazı eksikleri tamamlamak için güzel bir şans olarak gördüklerinin altını çizmiştir.

Bu süreçte katılımcıların tamamı evlatları, torunları ve yakınlarıyla çeşitli sosyal medya uygulamaları üzerinden canlı ve görüntülü görüşmeler yaptığını ve yalnızlıklarını giderdiklerini ifade etmiştir. Bu bulgu Birinci'nin (2021), Sinav'ın (2020), Hutto ve diğerlerinin (2015) ve Oyınola'nın (2022) çalışmaları ile örtüşmektedir ama hiçbir görüşmenin onları doya doya kucaklamanın yerini tutmadığını bu yüzden bu kısıtlamanın en çok da yüz yüze yürütülen ilişkilere zarar verdiği üzerinde durulmuştur. Her ne kadar yüz yüze görüşmenin yerini tutmasa da katılımcıların 4 kişiye kadar olan görüşmelerde Whatsapp'ı, 4 kişinin üzerindeki görüşmelerde ise Zoom uygulamasını tercih etmeleri teknolojiye direnmeyerek yeni uygulamalara hızla uyum sağlayabildiklerinin bir göstergesidir. Böylelikle daha önce kullanılmayan veya canlı görüşme özelliği kullanılmayan uygulamalar da bu süreçte ilk kez kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle hem yalnızlıklarına çözüm buldukları hem de yeteneklerini geliştirebildikleri katılımcılar tarafından belirtilmektedir.

Görülmektedir ki beklenmedik durumlarda, toplumsal veya küresel olaylarda sosyal medya artık hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Yıllardır örgü ören kadınlar da ve tamirat işleriyle uğraşan erkekler de YouTube videoları aracılığıyla yeteneklerini geliştirmekte, yaşları kaç olursa olsun en iyi bildikleri konularda dahi bir okul gibi bilgi almak maksadıyla sosyal medyaya ihtiyaç duymaktadır. Bu sonuç Yıldız Durak ve Tekin'in (2020) çalışmasıyla örtüşmektedir. Fakat kullanım sıklığı veya amacı değişiklik gösterse de bankacılık işleminden online alışverişe, doktor randevularından hobi içerikli videolara, özellikle görüntülü iletişimin bir parçası olarak canlı yayın özellikli sosyal medya uygulamalarına kadar, yaşlı bireylerin sosyal medyadan bağımsız hareket edemez durumda olduğu da anlaşılmıştır. 65 yaş ve üzeri kullanıcılara yönelik daha kolay uygulama ve ara yüzlerin sunulması, eğitimler düzenlenerek her yaşa uygun bir

kullanım haline getirilmesi elzem görülmektedir. Binark ve diğerlerinin (2020) belirttiği üzere, dijital eşitsizliklerin giderilmesiyle, en azından azaltılmasıyla yaşlı bireyler için daha verimli ve bilinçli bir sosyal medya kullanımı mümkün olabilecektir. Geliştirilebilecek uygulamalarla yaşlıların internet ve sosyal medya uygulamalarını daha aktif kullanabilmelerinin sağlanması hem toplumsal ilişkilerin gelişmesine hem de potansiyel kriz durumlarında bireylere fayda sağlayacağına inanılmaktadır.

Çalışmada elde edilen bir başka sonuç da yaşlı bireylerin teknolojiye direnmedikleri ve gereklilik halinde yakınlarından yardım alarak duruma adaptasyon sağladıklarıdır. Sosyal medya 65 yaş ve üzeri bireylerde farklı amaçlarla kullanılmakta ve sağladığı faydalara inanılmaktadır. Günlük yaşantısında sosyal medyada fazla vakit geçirenlerin ve uygulamaları aktif kullananların karantina sürecinde de yine işlerini sosyal medya aracılığıyla yürüttükleri, çok uzun süreler boyunca kullanmayanların ise yine kullanım sürelerinde aşırı artışlar olmadığı ancak görüşme yapabilmek için sosyal medya uygulamalarına ihtiyaç duydukları görülmüş hatta zaruri hale geldiği de katılımcıların ifadelerinden anlaşılmıştır. Kullanılan uygulamalarda veya kullanımın kabulünde bireylerin sosyal durumlarının etkisi görülmüştür. Yakın akrabaları uzakta yaşayan veya sosyal hayatta teknolojinin kullanımını gerektiren ihtiyaçları olan bireyler sosyal medya ve internet uygulamalarına karşı çok daha pozitif bakmakta ve aktif kullanılmaktadır. Ayrıca çoğu katılımcı en az iki sosyal medya uygulamasını aktif bir şekilde kullanmakta, yeni çıkan uygulamaları kullanma konusunda da çekimser kalmamaktadır. Çoğu katılımcı yardım alarak da olsa abonelik oluşturacağını belirtmektedir.

COVID-19 pandemi sürecinde doğru bilgiye ulaşma konusunun da ne kadar önem arz ettiği anlaşılmıştır (Gölbaşı & Metintas, 2020). Bu süreç içinde herhangi bir bilgiyi paylaşmak ve herhangi bir bilgiye ulaşmak son derece kolay bir hal aldığı için gencinden yaşlısına tüm kullanıcılar sosyal medya üzerinden kolaylıkla bilgi temin edebilir hale gelmiştir. Bunun avantajı olduğu kadar yanlış/yalan bilginin de kolaylıkla yayılması (infodemi) gibi bir dezavantajı da vardır ki kaynağı belli ya da güvenilir olmayan bilginin günümüzde mutlaka başka kaynaklardan da araştırılarak teyit edilmesi zaruridir. Bu durum yaşlı bireylerin de dikkatinden kaçmamıştır. Örneğin bazı katılımcılar viral bir şekilde yayılan vaka sayılarına dair bilgileri Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın resmi sosyal medya hesaplarından kontrol ettiklerini ve doğru bilgiye en hızlı böyle ulaştıklarını belirtmişlerdir ki bu oldukça beklenmedik bir sonuçtur. Benzeri durumun sokağa çıkma yasaklarının olduğu günlerde ve yasakların kapsamı hususunda da yaşandığı, katılımcıların resmi hesaplardan en güncel ve doğru bilgiyi edindiklerini görmek oldukça sürpriz bir sonuçtur. Çünkü Binark ve diğerleri (2020) çalışmalarında bilginin doğruluğu ve teyidi konusunda yaşlı bireylerin yeterli bilince sahip olmadıklarını belirtmektedir ve aslında bu araştırma öncesi bizdeki beklenti de budur. Oysa çalışmada bu durumun tam tersi

bir bulguyla karşılaşmış, bazı katılımcıların doğru kaynağa ulaşma ve teyit etme konusunda iyi birer medya okur-yazarı oldukları görülmüştür.

Toparlanacak olursa, içinde bulunduğumuz dönemde ev telefonları yerini akıllı telefonlara bırakmış iletişim neredeyse tamamen bu telefonlar vesilesiyle yapılmaya başlanmış ve internet desteğiyle görüntülü görüşme ve yazışmalar tamamen bu akıllı telefonlarla yapılır hale gelmiştir. Araştırma sonucu göstermektedir ki katılımcılar arasında gerek gündelik hayatta gerekse afet dönemlerinde konvansiyonel iletişim araçlarının yerini akıllı telefonlar ve görüntülü/yazılı iletişime olanak tanıyan uygulamalar almıştır. Bu konuda en çok tercih edilen uygulamaların Kılıç ve diğerlerinin (2021) araştırmasıyla da paralellik gösterecek şekilde WhatsApp ve Facebook olduğu görülmektedir. Katılımcılar yazma konusunda çok başarılı olamasalar da ses kaydı şeklinde iletişimlerine devam etmekte böylelikle iletişimin sürekliliği sağlanmaktadır. Yaşanan COVID-19 süreci katılımcıların bilhassa WhatsApp uygulamasına bağımlı hale geldiğini ispatlar niteliktedir. Tüm bunların yanı sıra, her ne kadar kısıtlanmış olmaktan rahatsızlık duysalar da orta yaş ve üzeri bireyler evde huzur ve güven içinde geçirilen günlerin olumlu yönlerine de vurgu yapmışlar, aile fertleriyle bir arada daha uzun vakit geçirebilme imkânı buldukları için bir anlamda moral depolamışlardır. Aynı evi paylaşmayan aile fertleri için ise en iyi çözüm ve en büyük yardımcı sosyal medya uygulamaları olmuştur.

Çalışma sonuçlarından hareketle ilerleyen çalışmalarda artık sosyal medya ve internet uygulamalarını kullanmaktan çekinmeyen ve çok çeşitli uygulamaları gündelik hayatlarında kullanmaya alışan yaşlı bireylerde dijital eşitsizlik durumunun hangi konumda olduğu ve bilginin teyidi ve kaynağa ulaşma bilincinin ne durumda olduğu derinlemesine araştırmalarla ortaya konulabilir. Bu çalışmada COVID-19 süreci sonrasında yaşlıların dijital yeterliliklerinin çocuklar ve torunlar gibi küçük yaşta akrabalar vesilesiyle arttığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla özellikle dijital eşitsizlik konusunda 65 yaş üstü bireylerin dijital yeterliliklerinin güncel bilimsel araştırmalar, projeler, nitelikli eğitimler ve donanımlı eğitimler ile arttırılabileceği çalışmalar yürütülmesinin oldukça önemli bir açığı kapatacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Binark, F. M., Arun, Ö., & Özsoy, D. (2020). *Covid-19 Sürecinde Yaşlıların Enformasyon Arayışı ve Enformasyon Değerlendirmesi*. <https://app.trdizin.gov.tr/proje/TWpFME9EYZM/covid-19-surecinde-yasli-larin-enformasyon-arayisi-ve-enformasyon-degerlendirmesi>: 120K613 numaralı TÜBİTAK SOBAG Projesi.
- Birinci, E. (2021). 60+ Tazelenme Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Durumlarının İncelenmesi. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 137-147.
- Bowling, A., & Dieppe, P. (2005). What is successful ageing and who should define it? *BMJ (Clinical research ed.)*, 331(7531), 1548–1551. <https://doi.org/10.1136/bmj.331.7531.1548>.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anklara: Pegem Akademi.
- Chen, K., & Chan, A. (2014). Predictors of Gerontechnology Acceptance by Older Hong Kong Chinese. *Technovation*, 34, 126-135.
- Chopik, W. (2016). The Benefits of Social Technology Use Among Older Adults Are Mediated by Reduced Loneliness. *Cyberpsychology, behavior and social networking*, 19(9), 551-556.
- Cotten, S., Ford, G., Ford, S., & Hale, T. (2014). Internet use and depression among retired older adults in the united states: a longitudinal analysis. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(5), 763-771.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 4(1), 95-107.
- Demir, S. A. (2020). Salgın Sürecinde Yaşlı Nüfus, Sosyal Dışlanma ve Yaş Ayrımcılığı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 186-201.
- Eastman, J. K., & Iyer, R. (2004). The elderly's uses and attitudes towards the Internet. *Journal of Consumer Marketing*, 21 (3), 208-220.
- Genel, Z., & Özüğurlu, B. (2021). A observation on othering of 65+ group during the first phase of Covid-19 pandemic. *MEDIAJ Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4(2), 48-67. <https://doi.org/10.33464/mediaj.990608>.
- Gölbaşı, S. D., & Metintas, S. (2020). COVID-19 Pandemisi ve İnfodemi. *ES-TÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, (5), 126-137. <https://doi.org/10.35232/estudamh-sd.797508>.

Görgün Baran, A., Koçak Kurt, Ş., & Serdar Tekeli, E. (2017). Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 45, 1-24.

Güner, H. (2017). The Use and Acceptance of Information and Communication Technologies by Senior Citizens: A Technology Acceptance Model (TAM) for Turkish Population. *Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi*. Ankara.

Güngör, B. (2020). Türkiye’de Covid-19 Pandemisi Süresince Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(4), 818-851. <https://doi.org/10.47994/usbad.811463>.

Habibi, L., Farpour, H. R., Simab, A. R., Bejeshk, M. A., Rajizadeh, M. A., & Farpour, S. (2021). The Relationship between Social Media Usage and General Health in the Older People of Shiraz City in Iran. *Ageing International*, 46, 453–464. <https://doi.org/10.1007/s12126-020-09402-w>.

Heo, J., Chun, S., Lee, S., Lee, K., & Kim, J. (2015). Internet use and well-being in older adults. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18 (5), 268-272.

Hutto, C., Bell, C., Farmer, S., Fausset, C., Harley, L., Nguyen, J., & Fain, B. (2015). Social media gerontology: Understanding social media usage among older adults. *Web Intelligence*, vol. 13, no. 1, pp. 69-87, 13(1), 69-87. <https://doi.org/10.3233/WEB-150310>.

Kalınkara, V., & Sarı, İ. (2019). Yaşlılarda sosyal ağ kullanımı ve yalnızlık ilişkisinin belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 12(1), 8-19.

Kalınkara, V., Özgün Başbüyük, G., & Ay, F. (2016). Yaşlıların Geronteknolojik Ürünleri Kabule Yönelik Tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 1-19.

Kerssens, C., Kumar, R., Adams, A.E., Knott, C.C., Matalenas, L., Sanford, J.A., & Rogers, W.A. (2015). Personalized technology to support older adults with and without cognitive impairment living at home. *American Journal of Alzheimer’s Disease and Other Dementias* 30 (1), 85-97.

Kılıç, N. P., Özdemir, B. P., Hızal, G. S., & Aktaş, M. (2021). Covid-19 Pandemi-sinde İletişimsel İhtiyaçlar, Beklentiler ve Deneyimler Üzerine Nitel Bir Araştırma: 65 Yaş ve Üzeri Ankara Örneklemi. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 60, 127-155. <http://dx.doi.org/10.26650/CONNECTIST2021-0744>.

Küçük, O., & Koçak, M. (2019). İleri Yaş Grubu Kişilerin İnternet Kullanma Alışkanlıkları: Trabzon Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 12 Sayı: 65 Ağustos*, 1162-1168.

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Yayın Odası.

Nisbet, L. (2021). Yaşlılara Yönelik Hak İhlallerinin Sosyal Medyaya Yansımaları. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 60-85.

Oyinlola, O. (2022). Social Media Usage among Older Adults: Insights from Nigeria. *Activities, Adaptation & Aging*, 1-31. <https://doi.org/10.1080/01924788.2022.2044975>.

Özkan, Y., & Puruçcuoğlu, E. (2010). Yaşlılıkta Teknolojik Yeniliklerin Kabulünü Etkileyen Sosyalizasyon Süreci. *Aile ve Toplum*, 37-46.

Öztürk, F. E. (2021). Salgınla Yayılan Nefret: Twitter’da 65 Yaş Üstü Bireylere Yönelik Nefret Söylemi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (15), 143-159.

Ryff, C. (1989). Happiness is Everything, or Is It? Explorations on The Meaning of Psychological Wellbeing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1069-1081.

Serin, E., & Aktaş, H. (2022). Instagram’da Sembolik Şiddet Modası: COVID-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye’de 65 Yaş Üzeri İnsanlara Uygulanan Sembolik Şiddet Örneklerinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 7(1), 10-31. <https://doi.org/10.47107/inifedergi.887630>.

Sınav, A. (2020). Genç-Yaşlı, Orta-Yaşlı ve İleri-Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışlarının Karşılaştırmalı Analizi: Eskişehir İli Örneği. *Etkileşim*, 3(5), 116-145. <https://doi.org/10.32739/etkilesim.2020.5.87>.

Taşdelen, B. (2020). COVID-19 Salgın Sürecinde Yaşlılağa Bakış: 280 Karakter Yaşlılar Hakkında Ne Söylüyor? *Turkish Studies*, 15(6), 877-891. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44432>.

Tekedere, H., & Arpacı, F. (2016). Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(2), 377-392.

Tuna Uysal, M. (2020). Yaşlı Bireylerin Sosyalleşmesinde Dijital Teknolojinin Rolü: Dijital Yaşlılar Üzerine Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 43-59.

Ünlü, F. (2018). Orta Yaş Üstü Bireylerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Sosyal İzolasyon. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 161-172. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2018.4.1.13>.

Venkatesh, V., & Davis, F. (2008). Technology Acceptance Model 3 and a Research Agenda on Interventions. *Decision Sciences*, 39 (2), 273-315.

Wu, H.-Y., & Chiou, A.-F. (2020). Social media usage, social support, intergenerational relationships, and depressive symptoms among older adults. *Geriatric Nursing*, 41(5), 615-621. <https://doi.org/10.1016/j.gerinurse.2020.03.016>.

Yıldırım Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası İletişim Açısından Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: İleri Yaş Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(44),19-31.

Yıldız Durak, H., & Tekin, E. (2020). Investigation of Social Media Use of Adults Above 50 Years Old. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 427-439.

Zincir, O., & Yazıcı, S. (2013). Kriz Yönetimi ve Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:49*, 65-82.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227> (Erişim Tarihi: 18.06.2022)

URL-2 <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/09/09/us-generations-technology-use/> (Erişim Tarihi: 18.06.2022)

URL-3 <https://covid19.saglik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.06.2022)

URL-4 <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (Erişim Tarihi: 19.06.2022)

URL-5 <https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler> (Erişim Tarihi:09.06.2022)

URL-6 <https://www.haberturk.com/9-10-mayis-sokaga-cikma-yasagi-detaylari-nelerdir-marketler-acik-mi-kimler-sokaga-cikabilecek-2672927> (Erişim Tarihi: 17.06.2022)